

УДК 338.439:658

Д. В. Пашко,

к. е. н., доцент кафедри економіко-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ України, м. Київ

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ

D. Pashko,

PhD, associate professor, National Academy of Internal Affairs, Kyiv

THE STRATEGIC DIRECTIONS OF INCREASE OF FOOD SELF-SUFFICIENCY OF THE REGION

Статтю присвячено дослідженню та розробці стратегій продовольчого самозабезпечення регіону.

The article is devoted to research and development strategies food self-sufficiency of the region.

Ключові слова: продовольчий ринок, інформаційно-консультаційний центр, імпорт, продовольча незалежність, тарифний захист.

Key words: food market, information and consultation centre, import, food sovereignty, tariff protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Продовольча безпека регіону і України в цілому визначається раціональним співвідношенням внутрішнього виробництва та імпорту продовольства. Саме це співвідношення є вирішальним чинником продовольчої безпеки регіону. Тому важливим завданням є визначення регіонального розміру імпорту з урахуванням розвитку власного виробництва з метою забезпечення споживання продовольства за фізіологічно обґрунтованими нормами. Тобто, визначення рівня самозабезпечення країни і її регіонів продуктами харчування за рахунок внутрішнього виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати аналізу наукової літератури з проблем формування системи продовольчого забезпечення досліджуються в працях таких відомих закордонних і вітчизняних учених-економістів, як Юрченко В., Бутко М.П., Дем'яненко С., Долішній М.І., Черевко Г.В. та інші.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною метою статті є дослідження та розробка стратегій продовольчого самозабезпечення регіону у 2015—2020 рр.

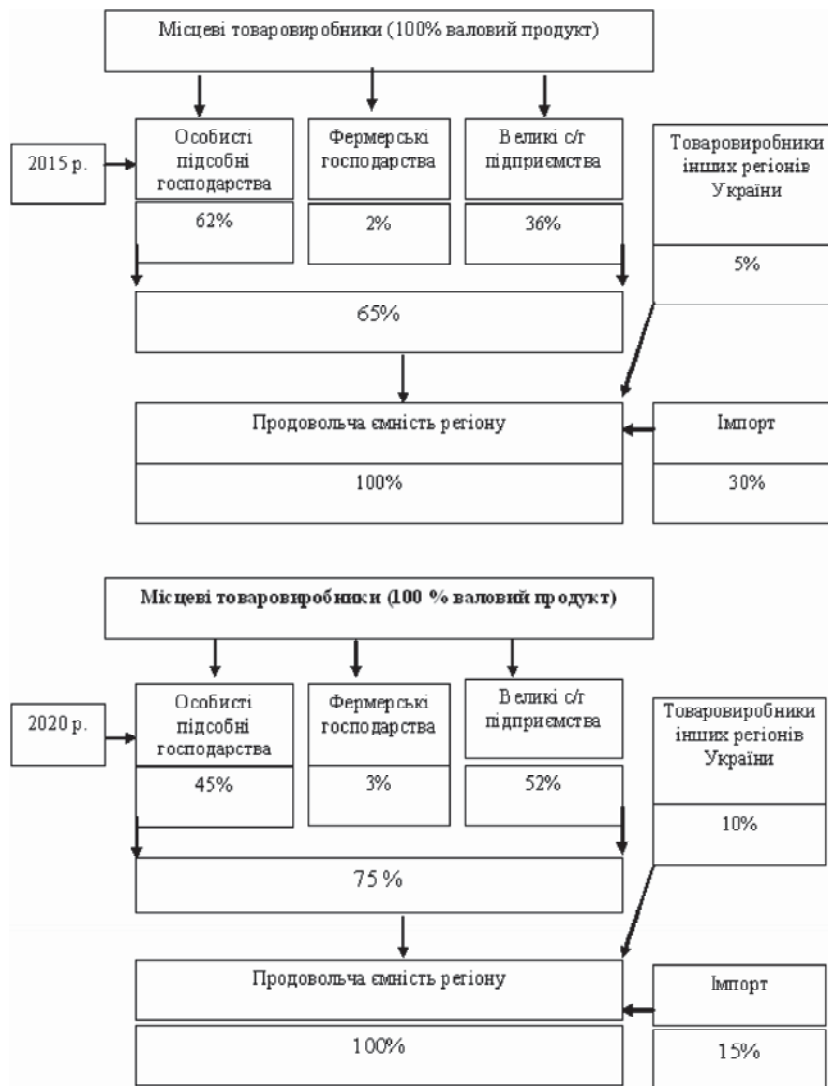

Рис. 1. Структура продовольчого забезпечення регіону

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблема досягнення раціональних обсягів імпорту агропродукції, яка в регіоні проводиться, повинна, насамперед, розглядатися з позиції підвищення життєвого рівня сільського населення. Виходячи із пріоритетності, доцільно робити на максимальному рівні ті види агропродукції, які найбільше відповідають природним умовам, що забезпечують стабільність одержання доходу. До такої продукції відноситься, наприклад, зерно, що дозволяє збільшувати обсяги його виробництва до рівня, що значно перевищує науково-обґрунтований норматив харчування. Тому в представлених розрахунках припустимого обсягу виробництва і можливого обсягу експорту в одному випадку вказується фактичний або необхідний обсяг виробництва, коли орієнтація на експорт нереальна, а в іншому, зокрема для зерна, реально можливий його максимальний рівень. Причи-

му певна частина цієї продукції, крім норм харчування населення, зорієнтована на задоволення потреб тваринництва і забезпечення сімейного доходу.

Враховуючи важливість для забезпечення продовольчої безпеки такого продукту, як зерно, можна відзначити, що для південного регіону вона не забезпечена, з повним задоволенням, з урахуванням потреб тваринництва.

Що стосується забезпечення "другим хлібом" — картоплею, то вона завозиться з інших регіонів.

При розгляді заходів підвищення продовольчої самозабезпечення регіону нами запропонована модель структури продовольчого забезпечення до 2020 року (рис. 1).

У перспективі, при виборі запропонованої нами системи заходів, продовольча місткість регіону буде забезпечуватися на 75% за рахунок власних товаровиробників.

Таблиця 1. Прогноз виробництва, споживання і ввезення основних видів продовольства в Причорноморському регіоні

Види продукції	Медичні норми споживання на 1 чол., кг	Потреба у виробництві згідно з медичними нормами 2012 р., тис. т	I варіант (за фактичним споживанням)			II варіант (розрахунковий)				III варіант (розрахунковий)					
			2012 р.			2015 р.				2020 р.					
			Виробництво на 1 особу, кг	Споживання всього, тис. т	Ввезення (-), вивіз (+), тис. т	Виробництво всього (зростання 14%), тис. т	На 1 особу, кг	Усього, тис. т	Ввезення (-), вивіз (+), тис. т	У вартісному виразі, млн грн.	Виробництво всього (зростання 5-8%), тис. т	Споживання	Ввезення (-), вивіз (+), тис. т	У вартісному виразі, млн грн.	
М'ясо і м'ясопродукти	81	225,2	29	81,0	-144,2	131	59	162	-31	965,0	134	60	162	-28	980,0
Молоко і молокопродукти	395	1085,5	180	508,0	-577,0	679	297	809	-130	1040,0	733	316	854	-121	968,0
Яйця	290	806,3	351	701,0	+276,1	980	259	705	+275	-	982	259	700	+282	-
Картопля	118	324,0	179	330,0	+170,0	720	147	402	+318	-	800	150	405	+395	-
Овочі	139	382,0	144	382,0	+21,0	415	139	378	+37	-	415	139	378	+37	-
Хліб	117	325,3	34	315,5	-221,0	136	117	319	-183	338,6	138	108	292	-134	308,0

Інша частина продуктів харчування, це 25%, буде заповнена за рахунок ввезення. Це співвідношення має велике значення в умовах членства України в СОТ, де майже 30 країн за розвитком економіки займають ключові позиції в міжнародній торгівлі агропродовольством.

Маючи кращий біокліматичний потенціал і володіючи сучасними наукомісткими технологіями ці країни мають можливість здійснювати більш дешевий експорт і мати стійку конкурентоспроможність на продовольчих ринках.

Дана модель потребує державного регулювання й додаткових інвестицій.

Тут важливу роль відіграють і наукові розробки. Наприклад, у Японії вони щорічно становлять 400 млн дол., у Франції — 420 млн дол., а в США — майже 2 млрд дол., в Україні ж не більше 110 млн дол., тобто мінімум в 4 рази менше, ніж у розвинених країнах.

При відсутності ж надійного механізму державного захисту вітчизняного продовольчого ринку членство у СОТ матиме для вітчизняного сільського господарства небажані наслідки. Тим більше, що в рекомендаціях відсутні конкретні пропозиції щодо регулюючих впливів держави і владних управлінських структур регіонального рівня на механізми захисту внутрішнього продовольчого ринку, на забезпечення його достатньої конкурентоспроможності за умов СОТ. А також відсутні конкретні значення рівня тарифного захисту на продовольчі товари.

Хоча середній розмір тарифного захисту сільськогосподарського ринку в Україні і становить 14,7%, а на всі товари — 10—30% від митної вартості, що є високим тарифом, однак при зіставленні із країнами ЄС цей рівень

виявиться нижче. В цілому ж по низці продуктів рівень тарифного захисту став менше, що пов'язано із прийнятим членами СОТ рішенням по квотах.

Найбільш високими є квоти в Норвегії (232 квоти), Польщі (109), Ісландії (90), ЄС (87), Болгарії (73), Угорщині (70), Колумбії (67), Венесуелі (61), США (54) і Південної Кореї. Квоти в основному поширюються на такі продукти, як фрукти, овочі, м'ясо, зерно, молочні продукти та насіння олійних.

Одним з основних принципів положень при встановленні митних тарифів є таке співвідношення:

$$T_{Ti} = CC_{Ti} \leq D_{Ti} \quad (1),$$

де T_{Ti} — розмір митного тарифу для і-го виду агропродукції;

CC_{Ti} та D_{Ti} — відповідно витрати на збір митних платежів і тарифний дохід.

Якщо дане співвідношення розглядати з позицій досягнення тарифного доходу з наступним його частковим розподілом на користь аграрного сектору, то можна записати наступне математичне вираження:

$$D_{cz} = \sum_{i=1}^n W_{Pi} * C_{Pi} * (1 - K_T) \quad (2),$$

де D_{cz} — дохід від митних бар'єрів на користь аграрного сектору регіону, млн грн.;

W_{Pi} , C_{Pi} — відповідно обсяг імпорту і-го виду агропродукції і ціна її реалізації;

K_T — середній тарифний коефіцієнт, у країнах-членах СОТ, %;

$1 - K_T$ — частка тарифного коефіцієнта, що припадає на аграрний сектор, і що забезпечує виробництво агропродукції в рамках простого відтворення, у частках одиниць.

При вирішенні завдання раціонального співвідношення між обсягами самозабезпечення та імпорту основних продуктів харчування

Рис. 2. Теоретична модель взаємодії інформаційної системи і продовольчого ринку

доцільно виходити з рівнів продовольчої незалежності або безпеки, яких відомо п'ять:

Стойка продовольча незалежність за рахунок самозабезпечення і гранично припустимих обсягів імпорту та експорту.

Необхідна продовольча незалежність або безпека за рахунок самозабезпечення і гранично припустимих обсягів імпорту.

Межа продовольчої безпеки — самозабезпечення продовольством на 70%, імпорт в обсязі не більше 30% від обсягу споживаного продовольства.

Кризовий стан продовольчої безпеки — обсяг імпорту до 50% і більше від обсягу споживаного продовольства.

Продовольча катастрофа — повна залежність від імпорту, наявність голоду, максимальне зростання цін, депопуляція населення.

На сьогодні рівень продовольчого самозабезпечення ми оцінюємо по Причорноморському регіону як стан кризовий і відносимо його до 4-ої градації. Тільки по Одеській області за розрахунковими даними у 2012 році самозабезпеченість основними продуктами харчування склала 75%, що відповідає третій групі і є межею продовольчої безпеки. Також необхідно відзначити, що загальна калорійність харчування по області переважно і традиційно компенсується за рахунок хліба і овочів.

А нестача продуктів харчування в регіоні може компенсуватися за рахунок ввезення (імпорту) з інших країн або з інших регіонів України. Особливо це стосується м'ясної і молочної продукції. Хоча найбільш раціональним у сучасних умовах є варіант, який дозволяє зберегти наявний рівень продовольства і забезпечити можливість розвитку вітчизняного товаровиробника сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Зроблені нами прогнозні розрахунки на 2015 рік дозволяють припустити, що Причорноморський регіон при сприятливій аграрній політиці зможе відновити продовольчу безпеку (аналогічна тенденція може бути і для Ук-

раїни в цілому) у досить стислий період за умови збільшення фінансування сільського господарства.

У процесі розвитку сільського господарства частка імпорту щодо задоволення раціональних потреб у продовольстві буде неухильно знижуватися. Тут доцільно відзначити, що вартість закуповуваних продуктів харчування з-за меж регіону щорічно становить 2,2—2,5 млн грн.

Пропонована нами методика раціональної комбінації власного виробництва та імпорту продовольства може бути застосована для подібних розрахунків будь-якої території.

Стратегія підвищення стійкості продовольчого самозабезпечення ринку за пріоритетними напрямками з розрахунковими сумами фінансування з усіх джерел може бути взята за основу при розробці цільової програми розвитку ринку продовольства в регіоні.

Основні завдання стратегічних напрямів — зростання доходів аграрного бізнесу і сільського населення, засноване на сталому розвитку пріоритетних галузей і ефективному використанні ресурсного потенціалу:

1. Забезпечення прискореного розвитку пріоритетних галузей, засноване на інноваційному позиціонуванні агропромислового комплексу і розширенні ринків збуту.

2. Сталий розвиток галузі сільського господарства шляхом збереження і відтворення використаного ресурсного потенціалу.

3. Підвищення фінансової стійкості сільськогосподарських організацій, включаючи заходи щодо розширення доступу до кредитних ресурсів і збільшенню питомої ваги застрахованих площ, поголів'я великої рогатої худоби.

4. Розвиток малих форм господарювання в агропромисловому комплексі як фактора підвищення рівня доходів сільського населення.

5. Удосконалення системи інформаційно-консультаційного супроводу галузі і підтрим-

ки кадрового потенціалу в агропродовольчій сфері.

Схема взаємодій інформаційно-консультаційного центру й ринків продовольства представлена на рисунку 2.

З метою ефективного просування вітчизняного продовольства на внутрішньому й зовнішньому ринках необхідне впровадження системи електронних торгів на біржах, що відповідає міжнародному рівню, використання якої дозволить: збільшити обсяг і розширити асортименти продовольства, реалізованого за допомогою Інтернету; спростити процедури, скоротити строки й зменшити витрати при проведенні підготовчих етапів торгів; підвищити ефективність роботи учасників ринку за рахунок формалізації й автоматизації операцій; створити прозоре й відкрите конкурентне середовище, що дозволить орієнтуватися в пропонованих цінах, оперативно реагувати на кон'юнктуру.

Витрати по моніторингу ринку продовольства можуть покривати рентні платежі.

Основні очікувані результати: індекс виробництва продукції сільського господарства в господарствах усіх категорій (у постійних цінах) — 103,1%; індекс інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок всіх джерел — 107,1%.

У рамках заходів як пріоритетних ринків (галузей спеціалізації) обираються ринки, спрямовані на заміщення імпорту продуктів харчування розширенням власного виробництва: молока і молокопродуктів, м'яса птиці, яєць, картоплі, овочів, ріпаку, насіння сільськогосподарських культур. Передбачена підтримка племінної справи, насінництва і м'ясного тваринництва як напрямів, галузей, що забезпечують розвиток, спеціалізації. Виробництво рослинницької продукції має кормову спрямованість. Розвиток інших ринків і виробництв буде ґрунтуватися на територіальному значенні і у якості альтернативних джерел доходів сільського населення.

ВИСНОВОК

З усіх можливих моделей продовольчого забезпечення регіону реальним залишається змішаний, заснований на оптимальній комбінації обсягів імпорту і внутрішньорегіонального самозабезпечення за умови попереднього створення конкурентоспроможного внутрішньорегіонального продовольчого ринку за рахунок посилення державної

підтримки. При цьому розроблена модель системи продовольчої безпеки дозволяє на основі врахування сукупності показників раціоналізувати три рівні: самозабезпеченість, імпорт і завезення продукції з інших регіонів України. Апробована на умовах Причорноморського регіону модель дозволила визначити пропорції між зазначеними напрямками продовольчого забезпечення даної території.

Література:

1. Аграрні реформи в Україні: теорія, історія, еволюція парадигми: [монографія] / О.О. Мороз; Вінниц. нац. техн. ун-т. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. — 234 с.
2. Дем'яненко С. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України / С. Дем'яненко // Економіка України. — 2004. — № 8. — С. 72—79.
3. Папп В.В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів / В.В. Папп // Регіональна економіка. — 2008. — № 1. — С. 23—31.
4. Плеханов Д.О. Об'єктивна необхідність державної підтримки аграрного сектора // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 7 (квіт.). — С. 99—101.
5. Юрченко В. Особливості участі державних структур у міжрегіональній агропромисловій інтеграції // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 5. — С. 95—96.

References:

1. Moroz, O.O., (2003), *Ahrarni reformy v Ukraini: teoriia, istoriia, evoliutsiia paradyhmy* [Agrarian Reform in Ukraine: theory, history, evolution paradigm], UNIVERSUM-Vinnitsia, Vinnitsia, Ukraine.
 2. Dem'ianenko, S., (2004), "The question of Development Strategy of Agricultural Policy of Ukraine", *Economy of Ukraine*, vol. 8, pp. 72—79.
 3. Papp, V.V., (2008), "The structural transformation of the economy of Ukraine in context of European integration processes", *Regional economy*, vol. 1, pp. 23—31.
 4. Plehanov, D.O., (2011), "The objective necessity of state support to agriculture", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 7, pp. 99—101.
 5. Yurchenko, V., (2010), "The features of the participation of state structures in the inter-regional agro-industrial integration", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 5, pp. 95—96.
- Стаття надійшла до редакції 03.11.2013 р.*